

הרב צבי רייזמן

מהות ה'שבע ברכות' ומשמעותה להשתתפות אישה בברכות

הקדמה

'שבע הברכות' הנאמרות בחתונה, ולאחר מכן ב'שבועת ימי המשתה' הנערכים לכבודם של החתן והכלה, נקראו בלשון חז"ל 'ברכת חתנים', ודינן להיאמר בעשרה, בדברי המשנה במסכת מגילה (פ"ג מ"ג): אין פורסין על שמעו, ואין עוברין לפני התיבה, ואין נושאין את כפיהם, ואין קורין בתורה, ואין אומרים ברכת אבלים וברכת חתנים, ואין מזמנין בשם, **פחות מעשרה.**

וכן נפסק ב'שלחן ערוק'!¹ בטעמו של דין זה נחלקו במסכת כתובות (ז ע"ב). רב נחמן מביא פסוק ממגילת רות, שמתאר שכאשר בוצע י'בם את רות, הוא עשה זאת בנסיבות עשרה אנשים כדי לפרט זאת: אמר רב נחמן, אמר לי הונא בר נתן, תנא מנין לברכת חתנים בעשרה, שנאמר (רות ד, ב) ויקח עשרה אנשים מזקני העיר ויאמר שבו פה וישבו... רבי אבاهו מביא מקור לדין זה מפסוק בתהילים (סח, כז): 'במקהלות ברכו אלקים ה' ממוקור ישראל'. ופירש רש"י את דברי רבי אבאה: על ברכת מקור צרך קהל, והיינו עשרה, כמו הקહל את העדה (במדבר כ, ח) ואין הקהל בפחות מעדה, ועדה עשרה, כדילפין (ברכות כא, ב) מעדת מרגלים עד מתי לעדה הרעה, יצאו יהושע וככלב. ברכת חתנים נאמרת על מקור ישראל', כי נישואין הם המקור והיסוד לכלל ישראל, ולכן, בשל חשיבות עניין זה, צריכה ברכה זו להיאמר 'במקהלות', דהיינו בפני 'קהל' של עשרה, כפי שנלמד מהמרגלים.

א. נוכחות עשרה בברכת חתנים – מדין 'דבר שבקדושה' או מגדרי ברכת השבח והודאה

ב'שיטה מקובצת' (כתובות שם ד"ה גופא) כתוב בשם הגאוןים:

1. שו"ע, אבה"ע סי' סב סע' ד.

ויקח עשרה אנשים מזקנין העיר, פירוש סתמא דAMILTAH שלא נכנס אלא לברכת חתנים, دائ משום עדים או קניין בתרי סגיא ליה, הא לא נכנס אלא לברכה בלבד. **ומפני שדבר שבקדושה הוא לברך את השם, כינס עשרה.**

הצורך בנוכחות עשרה בשעת הנישואין ודאי אינו משום עדים או לצורך הקניין, כי לעניינים אלו די שני אנשים. ומוכחה כי בברכת חתנים הצורך בעשרה הוא מדין דבר שבקדושה' הנאמר בעשרה, ככל הדברים שבקדושה', וזה נלמד כאן המורגים:²

וילפין בגזירה שוה דתוך תור ממרוגלים, דכתיב עד מתי לעדה הרעה הזאת, יצאו יהושע וככלב, נשאר עשרה וקוראין עדה.

וכן נראה מדברי הרמב"ם (*הלכות אישות פ"י ה"ה*) שכותב: 'ואין מברכין ברכת חתנים אלא בעשרה גודלים ובני חורין וחתן מן המניין.' המגיד משנה' ה'בין בדברי הרמב"ם שצמד המילים שהוסיף הרמב"ם 'גודלים ובני חורין' על דברי הגמרא' ברכת חתנים בעשרה' בא ללמדנו שגדיר ברכת חתנים דומה להלכות תפילה ונובע מגדיר 'דבר שבקדושה' שנאמר בעשרה, וכי שאינם 'גודלים ובני חורין' לא נכללים בעשרה'.

אולם מדברי התוספות ר'יד' (כתובות שם) נראה שהחיווב בעשרה בברכת חתנים אינו משום דבר שבקדושה', אלא משום זהה גדר של ברכת השבח וההודאה, שיש לאומרה בעשרה לכבוד הקב"ה בשעה שמטאسفים הרבנים לכבודו ב'מקהלוות עם', וזה לשונו:

ברכת חתנים צריכה בעשרה, דכתיב במקהלוות ברכו ה', וכתיב ברוב עם הדרת מלך, וזה האסיפה היא על כבודו לברכו ברבים.

וכן מפורש ב'עדוך השלחן' (אבן העזר סימן סב סע' יא):

ואף על גב דלאו דבר שבקדושה הוא קדיש וקדושה שלא יתאמרו בפחות מעשרה, מכל מקום כיון דאומרים שהכל BRA לכבוד הנאספים, ומזכירים בניין ירושלים, אין מדרך הכבוד להזיכרים בפחות מעשרה...

ונראה כי גם 'משנה ברורה' והగרי"ז מבрисק נחלקו אם ברכת חתנים היא בגדיר 'דבר שבקדושה' הנאמר בעשרה, או שהיא בגדיר ברכת שבח והודאה כשייטת התוספות ר'יד'.
ב'שלchan uruk' (או"ח סימן ריט סע' ג) נפסק שברכת 'הגומל' צריכה להיאמר בפני עצמה, ובhem שני תלמידי חכמים, זהה נלמד מן הפסוק (תהילים קז, לב): 'וירוממווהו בקהל עם ובמושב זקנים יהלוהו'. וכותב המשנה ברורה' (ס'ק ו) 'עשרה עם בעל הנס', דהיינו שהمبرך את ברכת הגומל יכול להיות אחד מהעשרה. ובשער הציון' (ס'ק ז) הוסיף:

ואע"ג שכותב דהראגנ"ח חולק [ונגמישכו אחוריו איזה אחרונים]震עפ"כ נראה דיש להקל [שהمبرך הוא אחד מהעשרה]. וסמרק לדבר, דהא כל דין דעשרה ילפין מויירוממווהו בקהל עם, אם כן כמו גבי ברכת חתנים דילפין גם כן לחד מאן דאמר מ"במקהלוות ברכו את ה", ואפ"לו הכי חתנים מן המניין, וכל שכן ברכה זו דקילא.

2. שי"ע, או"ח ס"י נה סע' א; משנ"ב שם ס"ק ב.

ובואר בדבריו כי ברכת 'חתנים' וברכת 'הgomel' שות בכר שצרכות להיאמר בפני 'קהל'. בברכת 'חתנים' נלמד דין זה מהפסק 'במקહלות ברכו את ה', ובברכת 'הgomel' נלמד דין זה מהפסק 'ירוממוו בקהל עם', וכשם שבברכת חתנים - חתן נכלל בעשרה, כך גם בברכת הגומל - בעל הנס נכלל בעשרה שבנוכחות נאמרת הברכה. ובספר 'מעתיקי שכואה' (עמ' יא) הביא בשם הגרי"ז מברиск שיש להבחן בין ברכת חתנים לברכת הגומל:

דדין דעשרה שנאמרה בברכת חתנים הוה משום אין דבר שבקדושה פחות מעשרה, ואילו דין דעשרה לעניין ברכת הגומל ודאי לא הוה משום דין דין דין דבר שבקדושה גרידא. וביאר מרן צ"ל [הגרי"ז] דין דין אין דבר שבקדושה פחות מעשרה הוה מחובת הברכה שטעונה להיאמר בעשרה, משא"כ דין דין דעשרה שבברכת הגומל הוה דין במצות הودאה ולא דין במה שהברכה טעונה. נמצא כי נחלקו ה'משנה ברורה' והגרי"ז אם ברכת חתנים היא בגדר 'דבר שבקדושה'. ה'משנה ברורה' השווה בין ברכת הגומל לברכת חתנים, כי לדעתו ההלכה שבברכת חתנים נאמרת בעשרה אינה משום 'דבר שבקדושה', אלא זהו גדר בברכת הודאה שצרכיה להיאמר בפני עשרה, כפי שבברכת הגומל גם היא בגדר ברכת הודאה. גם בה בעל הנס נכלל בעשרה כשם שהחתן נכלל בעשרה, וכדעת התוספות ר"ד שבברכת החתנים היא ברכת השבח וההודאה שצרכיך לאומרה באסיפה עשרה. הגרי"ז השיג עלייו וטען שהשווואה זו אינה נכוןה, כי ברכת חתנים וברכת הגומל חולקות בסודן, והצורך בעשרה בברכת חתנים נובע מכך שאין דבר שבקדושה פחות מעשרה, וכדעת השיטה מקובצת' ומשמעות הרמב"ם, בניגוד לברכת הגומל שבה הצורך בעשרה הוא דין מסויים במצות הודאה שצרכיה להיאמר בעשרה.

1. התחלilo לברך ברכת חתנים בעשרה ויצאו חלקם - האם יש"מיו?
יש נפקא מינה בחלוקת זו בגדר ברכת חתנים, במקרה שבו עשרה נוכחים כשהתחילה לברך ברכת חתנים ויצאו חלקם, אם מותר להמשיך ולסיים את שאר הברכות ללא עשרה. ב'שולחן ערוך' (או"ח ס' נה סע' ב) נפסק:
אם התחליל לומר קדיש או קדושה בעשרה ויצאו מקצתם, גומרים אותו הקדיש או אותה הקדושה שהתחילה.

לפי זה נראה שלדעת הסוברים שגדיר ברכת חתנים הוא 'דבר שבקדושה' שאינו נאמר בפחות מעשרה, הוא הדין אם עשרה התחלilo לברך ברכת חתנים ויצאו מקצתם - מותר לסיים את שאר הברכות ללא כל העשרה. אולם לדעת הסוברים שבברכת החתנים בגדר ברכת השבח וההודאה שצרכיך לאומירה באסיפה עשרה כדי להרבות בכבודם של החתן והכלה, מסתבר שכל שבע הברכות הנאמורות בברכת חתנים צרכות להיאמר באסיפה עשרה, וכך אשר יצאו מקצתם ואין עשרה, לא ניתן להמשיך ולברך את הברכות.
ברם לפי זה מתעוררת תמייהה בדברי 'ערוך השלחן' (בן העזר ס' סב סע' יג), שכן מחד גיסא הוא פסק שאם מקצת הסעודדים יצאו אפשר לברך שבע ברכות:

יראה ליadam התחליו ברכת חתנים בעשרה וכיאו מקצתם דוגמרים אותם אפילו בפחות מעשרה, דהרי אפילו בקדיש וקדושה הדין כן... וכל שכן בברכת חתנים... ומайдך גיסא טען 'ערוך השלחן' (שם סעי' ב) שחיבור עשרה בברכת חתנים איןנו משום 'דבר שבקדושה', אלא מפני כבוד הנאספים וכבוד ירושלים, 'ואין מדרך הכבוד להזכירים בפחות מעשרה'. אם כן הייתה צריכה ההלכה להיות שם יצאו מקצתם, לא ניתן להמשיך ולברך את הברכות, כי חסר בכבוד הנאספים וכבוד ירושלים, וצ"ע.

2. שבע ברכות ברמקול

יש נפקא מינה נוספת בחקירה שהעלינו, אם ברכת חתנים היא מדין 'דבר שבקדושה' או מגדרי ברכת השבח והודאה, בשאלת שהתחבטו בה פוסקי הדור האחרון, והיא אם מותר לומר את שבע הברכות באמצעות רמקול. בשו"ת 'תשובה והנהגות' (ח"ד סי' רפז אות יד) כתוב שאין להשתמש ברמקול לשבע ברכות:

אנו מקפידים שלא להשתמש ברמקול, לא בקידושים ולא בשבע ברכות לאחר קר, דkul רמקול אין זה קול החתן והמברך, ודמי לשומע מהגרמופון או רדיו שלא מועיל, והוא כלל שמעו, וממילא אין הברכה ביצירות, ולא יוצאים ידי חובה... לעומת כתוב בשו"ת 'שבט הלוי' (ח"י סימן רמה) שאפשר להשתמש ברמקול לשבע ברכות:

אם נחליט דעתידי מגביר קול אין שומעים מפי המברך, אם כן לא נאמר ברכת נשואין בעשרה, זה טעות בידך, ברכת נשואין בעשרה אכן כיוון שהיו שם עשרה בשעת ברכה. אלא דlatent להרבה צרכיים לשמעו, ואם כן מפסידים רק השמייה גם לדרכו, לא עצם דין עשרה. ועוד, דהכא עדיפה, דבאמת שומעים על ידי מגביר קול, והיות ברכת נשואין לכל הדעות היא ברכת השבח בלבד... ונראה כי יסוד המחלוקת אם מותר להשתמש ברמקול בשעת אמרית שבע הברכות תלוי בחלוקת אם גדר שבע הברכות מדין 'דבר שבקדושה' או מגדרי ברכת השבח והודאה. 'תשובה והנהגות' נקט כי שבע הברכות הן 'דבר שבקדושה', ועל כן מכיוון שהkul שנשמע ברמקול הוא אינו הקול של המברך, נמצא שהברכה לא נאמרה בעשרה, ועל כן לא יצא ידי חובה, כי דברים שבקדושה נאמרים בעשרה. אולם 'שבט הלוי' נקט כי ברכת נשואין לכל הדעות היא ברכת השבח בלבד, ולכן גם אם העשרה אינם שומעים את קולו של המברך, מאחר שזו ברכת השבח אין צורך שהעשרה ישמעו את הברכה, אלא די בכך שהם נמצאים בשעת אמריתה.

3. ברכת חתנים - חלק מברכת המזון או ברכה לעצמה

הפרק שני בהלכות ברכות בספר ה'יד החזקה' של הרמב"ם עוסק בדיון ברכת המזון, ופותח בהלכה הראשונה:
סדר ברכת המזון כך הוא, ראשונה ברכת הון, שנייה ברכת הארץ, שלישיית בונה ירושלים ורביעיית הטוב והמטיב...

במהלך דבריו מפרט הרמב"ם את ההלכות ברכות המזון. והנה בהלכה ט' בפרק זה כתוב הרמב"ם:
בבית חתנים מברכין ברכות חתנים אחר ארבע ברכות אלו, בכל סעודה וסעודה
שאוכלים שם.

מייקומה של ההלכה העוסקת בדיי' ברכות חתנים **ברכות ברכות המזון** מצבייע אפוא על
היותה של ברכות חתנים חלק מברכת המזון, כפי שדייך הגראי'ז מבрисק (הובא בספר
'מעתיק השמואה' עמ' לג) מדברי הרמב"ם הניל':
דmozah מבואר **ברכות חתנים היא עצמה שייכא לברכת המזון** ונכללת בה, ובאמת
כל הפרק שם אירע עיקר ברכות המזון...

ונראה שברכת חתנים הנאמרת מייד לאחר ברכות המזון היא כען 'הזכורות' שיש
להוסיף בברכת המזון בזמנים שונים ('רצח' בשבת, 'עליה ויבוא' בראש חודש ובמועדים),
והיא חלק מברכות המזון. ומדובר כאן בהמשך דברי הרמב"ם (שם הלכה י): 'ברכה זו
משמעותי בבית חתנים היא ברכה אחרונה משבע ברכות של נישואין'. ברכות חתנים היא
'תוספת' שנקבעה כחלק מברכות המזון לכבוד שמחת הנישואין. אולם בספרו 'העמק
שאלת' (פרשת חי' שרה שאילתא טז) הביא הנצי"ב מדברי מסכת סופרים (פרק יט)
שנהגו לברך את ברכות החתנים גם ללא סעודה, וכותב:
ברכת נישואין ברכה **בפני עצמה היא ולא שייך לברכת המזון**. והרי במסכת
סופרים תני דמנהgam היה לברך ברכות חתנים בבורך ובערב באסיפה עם ללא
סעודה, אלא שנהגו לסמוכה לסעודה.

כלומר ברכות חתנים אינה חלק מברכות המזון, אלא שנהגו לאומרתה סמוך לברכת המזון,
אך בעיקרין אין כל מניעה לאומרתה גם ללא סעודה וברכת המזון.

4. פנים חדשות בסעודה או בברכת המזון

המחלוקת אם ברכות חתנים היא חלק בלתי נפרד מברכות המזון או ברכה בפני עצמה
שנהגו לאומרתה סמוך לברכת המזון עומדת ביסודן של מחלוקת הפוסקים בדיי' ברכות
חתנים. אחד התנאים באmittת 'שבע ברכות' הוא שיימצאו בשעת הברכה 'פנים חדשות',
דהיינו אדם שלא נכח בשמחה הנישואין או בשבע ברכות קודמות. ונחלקו ה'שולחן ערוך'
והרמ"א אם ה'פנים חדשות' צריך להיות נכון בסעודה או בברכת המזון. מラン ה'שולחן
ערוך' (אבה"ע ס"י סב סע' ז) כתוב:

ויש אומרים שאפילו היו בשעת החופה ושמיעו הברכות, אם לא אכלו שם עד
עתה, מקרי פנים חדשות ומברכים בשביבם שבע ברכות אחר ברכת המזון, וכן
פשט המנהג.

משמעות שצריך שה'פנים חדשות' יאכלו לפחות 'עתה'. לעומת זאת מדברי הרמ"א
משתמע שהאכילה אינה מחייבת:
ויש אומריםadam hi shem p'neim chadasot, af ul pi shain ochen shem, mברך בשביבם
לילה ויום.

ונראה כי נחלקו אם ברכת חתנים היא חלק בלתי נפרד מברכת המזון, או ברכה בפני עצמה שנהגו לאומרה סמוך לברכת המזון. לדעת ה'שולחן ערוך' ברכת חתנים היא חלק **בלתי נפרד מברכת המזון**, והרמ"א סובר שברכת חתנים היא ברכה **בפני עצמה שנהגו לאומרה סמוך לברכת המזון**, لكن אין זה לעיכובא אם ה'פנימים חדשות' לא אכל בסעודת...

5. ברכת חתנים על כוס נוספת או על כוס ברכת המזון (שלא שולחן ערוך) (שם סעיף ט) נפסק:

יש אומרים שאין לומר שבע ברכות על כוס ברכת המזון, אלא **מבייא כוס אחר** ואומר עליו שבע ברכות, וחוזר ולוקח כוס של ברכת המזון ואומר עליו בורא פרי הגפן. ויש אומרים **שאין צורך**, אלא על כוס של ברכת המזון מביך שבע ברכות, **וכן פשוט המנהג (ובמידינות אלו נהוגים כסברא הראשונה)...**

ונראה כי מrown ה'שולחן ערוך' והרמ"א נחלקו לשיטתם הנ"ל בגדיר ברכת חתנים. מrown ה'שולחן ערוך' סבר שברכת חתנים היא חלק **בלתי נפרד מברכת המזון**, ולכן מביך את שבע הברכות על אותה כוס של ברכת המזון, ואין צורך בכוס אחרת. אולם הרמ"א נקט שברכת חתנים היא ברכה **בפני עצמה שנהגו לאומרה סמוך לברכת המזון**, ולכן **צורך להביא כוס אחרת לברך עליה את ברכת החתנים.**

6. איסור Shi'ah עד לאחר שבע הברכות
ב'שולחן ערוך' בהלכות ברכת המזון (או"ח סי' קפג סע' ו) נפסק: 'משנתנו לו כוס לברך לא ישיח המברך, והמוסבין אין להם להשיח משחתחיל המברך'. וככתוב המשנה ברורה³ שאסור לשוחח עד לאחר ברכת המזון. על פי זה יש לדון עד متى אסור לשוחח: האם עד אחר ברכת המזון או עד לאחר סיום השבע ברכות. ולכאורה דין זה תלוי בגדיר ברכת חתנים. אם נאמר שברכת חתנים היא חלק **בלתי נפרד מברכת המזון**, נראה שאסור לשוחח עד לאחר סיום שבע הברכות, שכן למעשה 'גמר ברכת המזון'. אולם אם ברכת חתנים היא ברכה **בפני עצמה שנהגו לאומרה סמוך לברכת המזון**, לכואורה ההלכה שאסור לשוחח כאמור רק עד לאחר גמר ברכת המזון, ואין כל איסור לשוחח לאחר מכן.

7. אמרית ה'שבע ברכות' לאחר סיום ברכת 'הטוב והמטיב'
ידידי רבי ניסן קפלן, ר"מ בישיבת מיר, הביא בספרו ברכת חתנים (קונטרס שבע ברכות ס"ט):

...דכשمرן הגראי"ז בירך בעצמו השבע ברכות של שבע ברכות, היה אומרת ת'יכף אחר ברכת המזון **לפני הרחמן**. והוא על פי מה שכתב באבן האזל דהברכה הרביעית נגמרה ב"אל יחרנו", שם ציריך לענות Amen. וכיון שציריך להמשיך השבע ברכות מברכת המזון אין להפסיק ביניים בהרחמן.
הברכה الأخيرة בברכת המזון היא ברכת 'הטוב והמטיב', המסתiya'מת במילים 'ואל יחרנו'. לאחר מכן נהוגים לומר בקשות הפותחות במילים 'הרחמן הוא' וכו', שכמובן

³. משנה ברורה, סי' קפג ס"ק כא.

אין מעיקר הברכה אלא הוספות שנגנו לאומרו. ולכן הגראי"ז, לשיטתו שדייק בדברי הרמב"ם (לעיל סעיף 3) שברכות חתנים היא חלק בלתי נפרד מברכת המזון, הקפיד לומר את שבע הברכות תיכף ומידי אחר ברכת המזון הנגמרת במילים 'אל יחרנו' לפני אמרית 'הרחמן', כי חשש שבאמירת 'הרחמן' יש הפסק בין ברכת המזון לברכת חתנים, שהיא חלק בלתי נפרד ממנה. אולם אם ברכת חתנים היא ברכה בפני עצמה שנגנו לאומורה סמוך לברכת המזון, אין כניעה מילס"ים את אמרית 'הרחמן' ואת כל הבקשות הרבות הנאמרות בסוף ברכת המזון, ורק אז לומר את שבע הברכות.

8. ברכת חתנים – רק במקומות אכילת פת או גם באכילת מזונות?
הגרץ"פ פרנק, רבה של ירושלים, חкар בדעתו אם יש לברך 'שבע ברכות' גם על אכילת מזונות; וכן כתב בספרו 'הדרת קדש' (סימן יט):
עובדא הויה בחופת נישואין שהיתה בביתי, ואחרי החופה הסבו אל השולחן ואכלו מעדןים מיני תרגימה מזונות ופירות, וגם שתו יין, ונסתפקתי אם צרייכים לברך ברכת חתנים פעמי שנייה כמו בברכת המזון של סעודת. ולכאורה היה נראה לי דמכיון דאין זה סעודת שמברכין בה ברכת המזון אין צריך ברכת חתנים.
ונראה כי ספק זה, אם ברכת חתנים נאמרת רק במקומות אכילת פת וברכת 'המזון' או אפילו באכילת מזונות וברכת 'מעין שלישי', תלוי בגדר ברכת 'חתנים'. והכרעת הגרץ"פ פרנק, שברכות חתנים נאמרת רק במקומות אכילת פת, מובנת אם נאמר שברכות חתנים היא חלק מברכת המזון, ולכן כשאין חיוב ברכת המזון אין מברכים ברכת חתנים. אולם אם ברכת חתנים היא ברכה בפני עצמה, וכפי שנאמר במסכת סופרים, היו אומרים אותה 'שחרית וערבית' גם ללא סעודת (אלא שנגנו לאומורה סמוך לסעודת), ודאי יכולם לברך ברכת חתנים גם לאחר סעודת מיני תרגימה.

9. שבע ברכות בתוך הסעודה

עוד כתב הגרץ"פ פרנק בספרו 'הדרת קדש' (ס"י כ) שאפשר לברך ברכת שבע ברכות גם באמצעות סעודה:

בנישואין של בן אחיו ביום ראשון, ושבת הוא יום השבעיע, וקרוב בדבר שיאריכו בסעודה שלישית עד הלילה, וממילא תהיה ברכת המזון בלבד שנייניו. אמר בן אחיו הרה"ג ר' פייבל, וכן עשה, **בתוך הסעודה לקח כס ובירך עליו שבע ברכות**. ואמר דממה שכטב בטור (אבה"ע סי' סב) שיש מברכין שבע ברכות בלבד סעודת כליל אשר אבל אינו מנהג יפה, אבל כשהאכלו סעודה אין הכרח להמתין לברכת המזון. כלומר, מכיוון **שברכת חתנים אינה תלולה בברכת המזון**, יכולם לברכה בתוך הסעודה. אולם הגרש"ז אויערבך פקפק במנוגה זה וכותב בשו"ת מנחת שלמה (ח"א סי' יח):
יש לפקפק על אלה שרוצים להאריך בסעודת يوم האחרון של שבעת ימי המשתה ולברך ברכת המזון בלבד, ולכן מקדים לברך ברכת נישואין לפני ברכת המזון באמצעות הסעודה. משום דאם נאמר שחייב הברכות קשור רק עם הסעודה ולא עם

ברכת המזון, מסתבר שהיינו מצריכים לברך ב' פעמים בורא פרי הגפן כמו בברכת אירוסין ונישואין ולהפסיק קצת באמצע כמו שמאפסיקין תחת החופה בקריאת הכתובת.

הגראש"ז אויערבך הוכיח כי **שבע הברכות הקשורות לברכת המזון** ולא לסעודה, שאם לא כן היה צריך לברך **פעמיים** ברכות בורא פרי הגפן - פעם אחת על הocus של ברכת המזון, ופעם אחת על הocus של שבע הברכות, כשם שתחת החופה מברכים **פעמיים** בורא פרי הגפן, פעם אחת על ברכת האירוסין ופעם נוספת על שבע הברכות. והויסיף הגראש"ז אויערבך:

אולם חז' ממה שמאפסיקין דברי הרמב"ם והתוספות בפסחים (קב ע"ב) משמע שזה דין בברכת המזון, גם מוכח הכי מכל הפוסקים שתפשו עצה לענין חתן בלילה ראשון של פסח איך לסדר את הברכות על ב' כוסות, ולא עליה כלל על דעת אחד מהם לומר דאפשר לברך את הברכות על כוס יין באמצע הסעודה שמותר לכולי עלמא לשותות יין. ומוכח מזה דתיקון חכמים היה לברך את הברכות רק אחר ברכת המזון ולא באמצעות הסעודה.

ב. האם מותר לאישה לברך ברכות חתנים?

ממווצה הדברים נבוֹא לדון אם מותר לאישה לברך ברכות חתנים. במושכל ראשון נראה כי לשיטתם של 'השיטה מקובצת' והרמב"ם, לפיה גדר הברכה הוא 'דבר שבקדושה', אישת, שלא מצטרפת למניין עשרה לאמירת 'דברים שבקדושה', אינה יכולה לברך את ברכות החתנים. אך נראה מדברי הרמב"ם בהלכות אישות (פ"י ה"ה) 'וain מברכך ברכות חתנים אלא בעשרה גודלים ובני חורין וחתן מן המניין'. ומדבריו מדייק ה'מגיד משנה' שעבד וקטן אינם יכולים לברך, ולפי זה הוא הדין באישה. ועוד נראה לומר שאם ברכת חתנים היא חלק בלתי נפרד מברכת המזון, הוайл ובשלוחן ערור' נפסק בהלכות זימון (או"ח סימן קצט סעיף ו) 'נשים ועבדים וקטנים ain מזמינים עליהם', היינו שאישה לא מצטרפת לזמן עם אנשים, הרי שגם בברכת חתנים אינה מצטרפת. וכן כתוב הרב זלמן נחמייה גולדברג, חבר בית הדין הגדול בירושלים, בשו"ת בנין אריאל (ابן העזר עמ' 135) בתשובה המקיפה בندון דין:

ברכת חתנים שכל האוכלם בסעודת חתן חייבים לברך ברכות חתנים, ולכן אין אשא יכולה להוציאם כיון שהיא אינה מצטרפת לעשרה. וכן בברכת הזימון, כיון שהזמן צריך להוציאו לכל האוכלם בברכת הזימון, ולכן כל שאינה מצטרפת, אינה מוציאיה ידי אחרים.

הרוז"ג גולדברג מסיים את דבריו:

ברכת חתנים היא אמונה חלק מברכת המזון, אבל אין מברך אותה כל אחד בפני עצמוו, אלא התקנה היא שזמן יברך ויוציא את כולם, וכיון שאישה אינה מצטרפת לזמן, כל שכן שאינה מזמנת וממילא אינה יכולה לברך ברכה זו.

אך אם נאמר שברכת חתנים אינה חלק מברכת המזון, יש מקום לומר שאף שבז'ימון אינה מצטרפת ואינה מזמנת, בברכת חתנים אכן תוכל לברך. וכך גם, לדעת התוספות ר' י"ד ו'ערוך השלחן' ומשמעות ה'משנה ברורה', שברכת חתנים אינה 'דבר שבקדושה' אלא ברכבת הودאה ושבח שצרכיה להיאמר בפני עצמה, כשם שאישה יכולה לברך ברכות ברוכות הגומל, כך תוכל לברך גם ברכבת חתנים. וכן הרמב"ם כתוב במפורש בהלכות ברוכות (פ"ב ה"ט) 'אין מברכין ברכבת חתנים לא עבדים ולא קטנים', ולא כתוב שאישה לא תברך, ומשמעו מ'המשמעות' זו, כי לדעתנו גם נשים יכולות לברך ברכבת חתנים. ויש סמך לכך בהלכות קריית התורה שאישה לא מצטרפת למניין עשרה אך מעיקר הדין רשאית לקרוא בתורה, אילולא הטעם של 'כבד הציבור', כפסק ה'שולחן ערוך' (או"ח ס' רבב סע' ג):

הכל עולים למנין שבעה [קרואים העולים לתורה בשבת] אפילו אשה וקטן שיודיע למי מברכין, אבל אמרו חכמים אשה לא תקרה בצדור מפני כבוד הצדור.

אם כן מדוע לא נאמר גם בברכת חתנים שאין איסור מעיקר הדין לאישה לברך את ברכות החתנים? ואומנם יש לדון אם טעם 'כבד הצדור' שייך כאן. אולם הרוב שאל ישראלי, ראש ישיבת מרכז הרב וחבר בית הדין הגדול בירושלים כתוב (קובץ ברקאי תשמ"ג עמ' 163), שיש להבחין בין קריית התורה לברכת חתנים, משום שחיזוב ברכבת חתנים נאמר על המשותפים בשמחת החתן, כלשון הרמב"ם 'בבית החתן' מברכים ברכבת חתנים⁴, וחיזוב זה נובע מהחשיבות שלשמה את החתן, והוא אינו חובת הנשים:

...גדר לשמחת החתן, כשם שיש מצווה לש macho בריקוד ובשירה לפני וכיווץ בהזה כUMBORI בכתובות דף י"ז, כן גם הברכות שמברכים אותו בהזדמנויות זו הוא פעהלה במסגרת השמחה שימושיים אותו. ומצווה זו לשמחת החתן אינה מוטלת על הנשים, שאין זו דרך צניעות לצאת לפני החתן לשmachו בריקוד ובשירה, ממי לא אין גם חובת הברכות שהיא כאמור חלק ממשחה השמחה המוטלת על הנשים. ועל כן אין זה דומה לקריית התורה, כי שם הקרייה אינה להוציאם ידי חובה, רק להתיר לאשה לקרוא התורה בברוכותיה, ע"כ היה שפיר מקומ להתир לה כל עוד יש כאן עשרה אנשים שהוא תנאי להיתר אמירת כל דבר שבקדושה. אך בנדון שבע ברכות אין מקום שאשה תאמրם, שהרי אין עליה חובת הברכות, וממי לא אינה יכולה גם לפטור אחרים באמירותם את הברכות הללו שאין הם עליה חובה.

כלומר ברכבת חתנים וקריית התורה חולוקות זו מזוabisdon. לעומת קריית התורה שבאה אין הקורא מוציא ידי חובה אחרים, ולכן מותר לאישה לקרוא בתורה מעיקר הדין, הרי שבברכת חתנים המברך מוציא אחרים ידי חובה המשווה לשמחת חתן וכלה, ולכן אישה שאינה מחויבת בשמחת חתן וכלה אינה יכולה להוציא אחרים בברכת חתנים.⁵

4. רמב"ם, הל' ברכות פ"ב ה"ט; שם, הל' אישות פ"י ה"ג.

5. את 'המשמעות' הרמב"ם, שלא הזכיר שאין ברכבת חתנים נאמרת על ידי אישה, ביאר הרב ישראלי, שלא הייתה ההו אמינה שאישה תהיה מחויבת לשמח את החתן, שכן אין זו דרך צניעות; מה שאין כן עבדים וקטנים.

1. חשש 'קול באשה ערוה'

סיבה נוספת לאסור על אישה לברך ברכות חתנים כתוב בשו"ת 'մשברי ים'⁶, והיא ההלכה של 'קול באשה ערוה', וכสมך לדבריו הביא את דברי המטה אפרים⁷ שאסור על אישה לומר קדיש מן הטעם הנ"ל. אולם הרב יהודה גרשוני (גרודנער) דחה בספרו 'חכמת גרשון' (עמ' קסו) טענה זו, משומם 'שאין יצר הרע מצוי לשעה קלה כזאת, ובמוקם השראת השכינה לא חששו הכהנים להרהור, ובמוקם כי עשרה שכינתה שראיה'. והביאشو"ת יהוחה דעת' בשם החיד"א⁸ שבמוקם שיש 'אימטא דשכינה', אין לחוש ל'קול זמר באשה ערוה'. לכן בשעה שאישה מברכת ברכה, אין כל חשש ל'קול באשה ערוה'.

2. אמרת ברכת 'אשר ברא' בזימון של נשים

הרא"ש⁹ הביא שנחalker רבוינו הראשונים אם צריך עשרה לברך את ברכת 'אשר ברא' שwon ושמחה', ופסק כדעת הסוברים שאין בכך צורך, וכן פסק ה'שולחן ערוך'¹⁰ והרמ"א (שם) הוסיף שצריך שייהיו נוכחים לפחות שלושה אנשים. ב'שולחן ערוך'¹¹ נפסק: 'נשים מזמנות לעצמן'. על פי זה חידש הרב יהודה הרצל הענקין בשו"ת 'בני בניים' (ח"ג סי' כז) שם שלוש נשים נמצאות יחד עם חתן וכלה הן יכולות לזמן ולברך את ברכת 'אשר ברא', שכן מבקרים אותה גם ללא עשרה. ובסוף דבריו הוסיף:

גם הר"ר דוד אויערבאך שליט"א כתב כן במכtab ו"ל, אם שלוש נשים אכלו ביחד עם החתן והכלה שפיר יכולות לברך ברכה זו, משומם דרך לגבי זימון בשם, דבעינן מנין של עשרה אנשים, אין האשה בכלל זה. משא"כ לעניין זימון בשלשה, שגם נשים איתנייהו בכלל צירוף זה ורשויות לזמן, הוא הדין שרשויות לברך ברכת ברכה אשר ברא.

ומבואר שהאיסור על אישה לברך ברכות חתנים נובע מכך שאינה מצטרפת לזמן של עשרה, כי זה 'דבר שבקדושה', וכשאינה מצטרפת גם אינה יכולה להוציא אחרים ידי חובה. לכן בזימון של שלושה נשים, שאין בו איסור, האשה יכולה לזמן וגם לברך את ברכת 'אשר ברא' שנאמרת בשלושה. אולם יש לציין כי הרוב זלמן נחמייה גולדברג בתשובתו (שם) חלק עליון: ואף אם הסעודה התקיימה אצל החתן, ולא היה מנין אלא רק זימון של שלושה אנשים ורוצחים לברך אשר ברא, גם אז אין האשה רשאית לברך ... אך הוא לא נימק מדוע. וייתכן שטעמו כי הזימון הוא של שלושה אנשים ולא נשים, ולכן אין לה חלק בברכה, וצ"ע.

6. שו"ת משברי ים, סי' פה.

7. מטה אפרים, דיני קדיש שער ד, באלף למטה.

8. יהוחה דעת, ח"א סי'טו, בשם החיד"א, ראש דוד, פר' בשלח דף נד.

9. ר"א"ש, כתובות פ"א סי' יג.

10. שו"ע, אבה"ע סי' סב סע' ד.

11. אור"ח, סי' קצת סע' ז.

3. צירוף אישה לעשרה בברכת חתנים

לאור הנ"ל יש לדון אם לדעת האוסרים על אישה לברך ברכות חתנים יש פתח להתריך לצרפה להשלים מניין עשרה הנדרש לברכת חתנים. בספרנו 'recht כצבי' – ירח איתנים (ס' ג ענף ב) כתבנו לחלק בין 'ציבור' ובין 'רבבים', והבאנו ראיות לכך שאומנם מהו דבר שבקדושה' צריך 'ציבור' ואישה לא מצטרפת, אבל יש דברים שאישה יכולה להצטרכם בהם ולהיות חלק מ'רבבים'. א. לדעת רבינו יוסף ענגיל¹² גם נשים נכללות במנין עשרה לדין קידוש השם בפרהסיא. הגר"י ענגיל הביא את דבריו ה'ROKEH' שחייב זימון בעשרה הוא דוקא בעשרה ישראלים זרים גדולים, מאחר שבסוגיה בסנהדרין מבואר ש'פרהסיא' הינו עשרה, וכך שנלמד מעדת המרגלים' שהיו עשרה גדולים וזרים, וכדבריו ענגיל על דבריו ה'ROKEH': והם חייבים דלא יהיה חייב קידוש השם רק בפני עשרה זרים ד'יקא, ולשונו הש"ס דכאן אמר תחילה אין פרהסיא פחותה מעשרה בני אדם, פשוט דגמ' אשה בכלל בן אדם, ואם כן הרי לא חייב הש"ס אחורי זה רק דבunning ישראלים, אבל לא דניבעי נמי זרים. ומהו לעניין קטנים יש לומר מסברא דבפני קטנים לא הוא קידושת השם, כיון שאין להם דעת.

ובכיוור דבריו כתב הרב חיים ג'קטן¹³ שיש להבדיל בין 'ציבור' ל'רבבים'. עשרה זרים בני חורין מוגדרים כ'ציבור', אולם נשים אין בכלל 'ציבור', וכן בכל דברים שבקדושה שצריך 'ציבור', אין נשים בכלל. אולם הדרישה לעשרה בעניין קידוש השם בנסיבות מסוימות היא לנוכחות 'רבבים', ולא 'ציבור'. אישה אינה יכולה להיות חלק מ'ציבור', אולם היא יכולה להיות חלק מרבים. הסברה לכך היא שבנסיבות רבים אנו מתמקדים ברשותן על המסתכלים שזה מסר נפשו להקב"ה כדי לא עברור אישור, ואין כל סיבה לחילק בין נשים ובין גברים בעניין זה, שהרי אלו גם אלו מתעוררים מזה שעדים הם למסירות נפש לבורא. לכן הגיוני לומר שגם נשים יכולות להרכיב אגדות בני אדם המוגדרת על פי הלכה כרבבים.

ב. בשורת רב פעילים (או"ח ח"ב ס"י סב) נשאל אם ההלכה שצריך לומר בפני עשרה כאשר מבקש מחילאה ולא רצה חברו למחול לו כדי שלא יחשדו¹⁴ מתקיימת כשאומර כן בפני עשר נשים. ובהחilitation דבריו כתוב:

בשיטת הראשונה אמרתי, הסברה מה'יבת דמהני בעשרה נשים, דמיד' הוא טעמא אלא בעבר פרטום הדבר, גם על ידי נשים יתפרנס, ואדרבה נשים דברניות הן ויפרנסמו הדבר יותר מאשרים.

ובהמשך דבריו הוא מזכיר את דין הדלקתו של נר חנוכה בבית הכנסת.¹⁵ ה'מגן אברהם'¹⁶ כותב שבערב שבת כשאין עשרה יכול להדליק בברכה, כיון שיגיעו עשרה בהמשך בעת

12. גליוני הש"ס, סנהדרין עד ע"ב ד"ה מה להלן.

13. קובץ בית יצחק, חלק כב עמ' 300.

14. שו"ע, או"ח ס' תרו סע' ב.

15. שו"ע, או"ח, ס' קצר סע' ז.

קיבלה שבת. אך בשער תשובה¹⁷ כתוב בשם 'מור וקציעה' שידליך بلا ברכה, כי בשעת ההדלקה אין פרטומי ניסא בפני עצמה שהם עשרה. ובהמשך דין מה הדין כשיש עשר נשים: וגם בזה יש להסתפק אם נמצא עשר נשים ידליך בברכה ואפילו דין דין השעה דחוקה, או דלמא אין מועיל פרסום אשר בפני נשים דין נחשיים עדה כמו"ש חז"ל בדיון הקדושה دقתי ונקדשתי בתחום בני ישראל, ולא בנות ישראל.
ולמעשה הביא הר' רב פעלים' את ספקו של הרמ"א¹⁸ אם נשים מצטרפות למנין עשרה בקריאת מגילה, וכותב:

ועיין פרי חדש דכל دائיכא היכר צירוף אינם מצטרפים משום פריצותא עי"ש, הרי התם טעמא דבעין עשרה הוא משום פרטומי ניסא, ועם כל זה אי לאו משום דעתיך היכר צירוף דחשיב פריצותא דדמי לזמן הנזכר לעיל הוה אמרינן איך פרטומי נשים. ובזה נפשט הספק אשר נסתפקנו בנסיבות חנוכה, דיש לומר מהני צירוף נשים בעבור פרסום הנס, והוא הדין נמי דນפשות ספק הרובفتحי תשובה בעניין מהלך שבת בפרהסיא בפני נשים דוקא דחשיב פרהסיא ופסול. אמנם ספק דעתך דין דין [לענין בקשת מהילה בפני עשר נשים] לא נפשט מזה, דיש לומר בנדון דין התקנה היא בשbill בושהшибוש ויתכפר, ובפני נשים לא הויא ליה בושה כל כך.

למדנו אפוא, מדברי הר' רב פעלים', כי יש דברים שלגביהם עשר נשים נחשות בפרהסיא. והיינו כפי שנתבאר לעיל, יש להבדיל בין 'ציבור' לרבים', וכן לצין שלדברים שצריך בהם 'ציבור' עשר נשים אינן נחשות כ'ציבור', ולכן דברים שבקדושה נאמרים רק בעשרה זרים בני חורין. לעומת זאת בדברים שצריך נוכחות של 'רבים', כגון לעניין פרסום הנס בחנוכה וב מגילה, או לעניין 'פרהסיא' בקידוש השם (לדעת רבי יוסף ענגיל והרב פעלים), גם עשר נשים נחשות 'רבים'.

4. אישה מצטרפת להיות חלק מה'רבים' הנזכרים לפרסום ההודאה בברכת חתנים
נראה לומר שבודאי לדעת ה'שיטה מקובצת' ומשמעות דברי הרמ"ג (פרק א'), שברכת חתנים היא ככל דבר שבקדושה, אין אישה מצטרפת לכ'ציבור' למניין עשרה. אולם לדעת התוספות ר' י"ד ו'עירוך השלחן' ומשמעות ה'משנה ברורה' (שם), שטעם אמרית ברכת חתנים בעשרה אינו משום 'דבר שבקדושה' אלא זה גדר ברכבת הודאה ושבה שצריכה להיאמר בפני עשרה, יתכן לחදש שוגם נשים מצטרפות למניין עשרה הנוצר לברכת חתנים. זאת משום שלפי שיטתם הצורך בעשרה אינו מדין 'ציבור' שמתיקים בהם אמרית 'דבר שבקדושה', אלא מדין 'רבים' שצריך לומר בפנייהם את ברכת החתנים לכבוד החתן והכלה, כי גם אישה מצטרפת לדברים שצריך נוכחות של 'רבים'.
ומצאתי בספרו של הרב יעקב אריאלי, הרבה גן (הלכה בימינו עמ' 215), שדחה בתוקף סברה זו:

16. מג"א, לשׂו"ע שם, ס"ק ז.

17. שער תשובה, לשׂו"ע שם.

18. רמ"א, או"ח סי' תרצ סע' י'ח.

היתה מי שרצה לדמות את המניין הנוצר לנישואין למניין האמור ב מגילה. וכשם שב מגילה נשים מצטרפות לפרסומי ניסא, כך גם ב נישואין נשים מצטרפנה לפרסומי מילתא (כתובות ח, ב). ההנחה היא שהוצר במנין ב נישואין הוא רק לשם פרסום העובדה שהזוג נישא כדת משה וישראל, ולפרסום כזה גם נשים כשרות וממילא ניתן לצרפן למניין. ולא היא, נימוק זה של הפרסום אינו היחיד, יש גם נימוק אחר **שהוצר במנין הוא ככל דבר שבקדושה**. וגם הסובר שהטעם הוא משומם פרסום, הצורך בכך הוא רק בשעת החופה עצמה, אך בiter שבעת ימי המשתה המניין נדרש לכל הדעות משומם דבר שבקדושה, ומניין של נשים אינו מוגדר כזה.

כפי שנתבאר לעיל, דבריו נכונים אליו בא דה'שיטה מקובצת' ומשמעות דברי הרמב"ם שברכת חתנים היא ככל 'דבר שבקדושה'. לעומת זאת לדעת התוספות ר"ד ו'עורך השלחן' ומשמעותו 'משנה ברורה', שאמרית ברכבת חתנים בעשרה יסודה מדין **ברכת הודאה ושבח** שצרכיה להיאמר בפני עשרה, ודאי אפשר לומר שגם נשים מצטרפות לרבים' שיש צורך לפרסם בפניהם את ברכת החתנים לכבוד החתן והכלה.

סיכום

רבותינו הראשונים והאחרונים נחלקו אם ברכבת חתנים היא בגדיר '**דבר שבקדושה'** הנאמר בעשרה, או שהיא גדר של **ברכת השבח וההודאה** שיש לאומרה בעשרה לכבוד הקב"ה בשעה שמתאספים הרבים לכבודו 'במקהלוות עם', ונפקא מינה, מה דין כשהיו עשרה כשהתחילה לברך ברכבת חתנים ויצאו חלקיים - האם יסימנו הברכות ללא עשרה, וכן מה דין אמרית שבע ברכות ברmekול, מבואר לעיל.

בדברי הגראי"ז מבואר כדעת ה'שיטה מקובצת', שברכת חתנים היא בגדיר '**דבר שבקדושה**'. לעומת זאת לדברי 'עורך השלחן' נראה שגדיר ברכבת חתנים אינו מדין '**דבר שבקדושה**', וכן נראה מדברי 'משנה ברורה' שהשוויה בין ברכת הגומל לברכת חתנים, שגדיר ברכבת חתנים כדעת התוספות ר"ד, שברכת החתנים היא **ברכת השבח וההודאה שצורך לאומרה באסיפה עשרה**.

לפי שיטתם נתבאר לעיל שכשם שאישה יכולה לברך ברכבת הגומל, כך תוכל לברך ברכבת חתנים. וכך גם נתבאר לפי שיטתם שגם נשים מצטרפות לעשרה שהם 'רבים' ולא '齊יבור' שיש צורך לפרסם בפניהם את ברכת החתנים לכבוד החתן והכלה. **אולם זאת למודיע** כי הדברים נכתבו כבירור להלכה, ולמעשה ברור שההוראה בדברון זה מסורת ליושבים על מדין, העומדים על משמר גדרי הצניעות ושוקלים את הדרך אשר ילכו בה בהיבטים נוספים, ובתוכם החשש שלא לחפש דברים שלא נהגו בהם מדורי דורות, כדי להגן ולבצר את חומות הדת וההלכה.

